

MAŁGORZATA TURCZYŃSKA*

DALTON – OD TEORII DO PRAKTYKI

Streszczenie: Opracowanie pokazuje ujęcie Planu Daltońskiego przez Helen Parkhurst oraz obecne. Przedstawia również praktyczne rozwiązania w Planie Daltońskim.

Abstract. The study shows the approach of the Dalton Plan by Helen Parkhurst and the current one. It also presents practical solutions in the Dalton Plan.

Słowa kluczowe: plan laboratoryjny, Plan Daltoński, samodzielność, odpowiedzialność, współpraca, refleksja.

Key words: laboratory plan, Dalton Plan, independence, responsibility, cooperation, reflection.

Received: 11.2019

Accepted: 12.2019

PIERWSZE KROKI HELEN PARKHURST W NAUCZANIU

Twórczynią Planu Daltońskiego jest Helen Parkhurst - amerykańska nauczycielka, która żyła w latach 1887-1957. Koncepcję swoją przedstawiła w 1922 roku w książce pt. „Wyształcenie według Planu Daltońskiego”. Nazwa nurtu pochodzi od amerykańskiego miasta Dalton, w którym założyła pierwszą na świecie szkołę daltońską.

Inspiracją do stworzenia koncepcji planu daltońskiego były ruchy reformatorskie na przełomie XIX i XX wieku. Naukowcy amerykańscy doszli do wniosku, że funkcjonujący system pedagogiczny był nieskuteczny. Jak cytowała H. Parkhurst słowa amerykańskiego uczonego Ralpha Waldo Emersona – „Ideały, na których się opierał, utraciły swe pierwotne znaczenie. Uczniowie są zamknięci w szkołach i salach do nauki przez lat dziesięć lub piętnaście i wychodzili wreszcie stamtąd z workiem zasobu pamięciowego pustych

---

* Zespół Szkół Publicznych w Szewnie

słów, a nie umiając niczego” [Nunn, s. XIV]. Twierdził on również, iż uczniowie studiują jedynie puste słowa, nie ucząc się jednak niczego. „Dziecko uczyło się tylko tego, do czego było zmuszane. Inicjatywa i odpowiedzialność należały całkowicie do jego nauczycieli” [Nunn, s. XIV].

Decyzja ta nie dotyczyła tylko materiału nauczania, ale również tego, w jaki sposób oraz kiedy ma być on realizowany. Uczeń musiał tylko wykonywać powierzone mu zadania oraz ponosić karę za ich ewentualny brak wykonania.

Nauczyciele stosowali pracę bez indywidualnego podejścia do dziecka. Doprowadziło to do sytuacji, że „nauczyciel był przekonany, że może ignorować przeróżne rodzaje i tempa działania, które odróżniają jeden umysł od drugiego i traktować dwadzieścia pięć, (jeśli nie setkę) głów tak, jakby utożsamiały się w jednej” [Nunn, S. XV]. Przy poprzednim modelu nie stwarzano uczniowi możliwości do współpracy, integracji. Często ta sytuacja doprowadzała do kształtowania się niewłaściwych postaw społecznych. Stosowane metody były chybione, ponieważ nie prowadziły dzieci do zainteresowania przedmiotem. Nie została wyzwolona u nich ciekawość, która jest ich naturalną cechą. Nie były również stwarzane warunki do korzystania z doświadczeń. Narzucały czas pracy nad konkretnymi zadaniami, co prowadziło do tego, że uczeń nie mógł pracować we własnym tempie, a tym samym gruntownie przyswoić wiedzy. Takie same spostrzeżenia miała H. Parkhurst, która doskonaliła się i pracowała nad tym, jak zorganizować proces kształcenia, żeby był przyjazny i efektywny dla dziecka.

„Swoje pierwsze doświadczenia w nauczaniu wypadło jej zdobywać w 1904 roku, w małej wiejskiej szkole w Waterville. Przyszło jej prowadzić zajęcia z grupą 40 uczniów – w wieku od 6 do 16 lat. Sytuacja ta była dla niej dużym wyzwaniem. Musiała bowiem zorganizować jednocześnie zajęcia dla tak zróżnicowanej grupy dzieci, zarówno wiekowo, jak też pod względem posiadanej wiedzy, doświadczeń, umiejętności oraz potrzeb edukacyjnych. Jednak poradziła sobie z tym doskonale. Wprowadziła eksperyment, który rozpoczęła od przerobienia magazynu na salę lekcyjną. Jej aranżacja była całkowicie różna od dotychczasowych. Podzieliła klasę na kąciki przedmiotowe. Każdy kąt sali przeznaczony był na inny przedmiot” [Parkhurst, 1928, 8]. Zmieniło to obowiązkowy wystrój sali. W tak zaaranżowanej przestrzeni

uczniowie mieli swobodę samodzielnego planowania pracy, wykonywania swoich zadań” [Röhner, 2018, 4-5]. Następnie przeszła do organizacji procesu edukacji. „Podzieliła początkowo dzieci na osiem klas. Przygotowała zajęcia dla siedmiu, które pracowały samodzielnie. Z ósmą grupą prowadziła lekcję ustną. Ciągłe doskonaliła proces nauczania-uczenia się. Po pewnym okresie doszła do wniosku, że najlepszym rozwiązaniem w realizacji tego eksperymentu będzie przydzielenie każdemu uczniowi określonego zadania, nad którym będzie pracował do momentu, aż Parkhurst będzie mogła skontrolować jego pracę. Aby plan osiągnął sukces, wprowadziła również zasadę, że dzieci starsze będą pomagały młodszym. Dzięki wprowadzeniu tych rozwiązań przez Helen wzrosło uczęszczanie do szkoły; dzieci pilnowały porządku, były posłuszne i pracowały z zapałem” [Parkhurst, 1928, 8]. Eksperyment się sprawdził. Dzieci były spokojne, skupione na ćwiczeniach i pracowały zgodnie z własną wolą [Śliwerski, 2018, 8].

Następne lata w życiu Parkhurst to nauczanie w różnych szkołach i poszukiwanie nowych rozwiązań w procesie edukacyjnym, gdyż te, które stosowała, były dla niej mało satysfakcjonujące. Rok 1908 był dla niej znaczącym. Otrzymała książkę Edgara Jamesa Swifta pt. „Mind In the Making”, która wywarła duży wpływ na nią i jej pracę. Dzięki niej odkryła, „jak ważną rolę w wychowaniu i edukacji uczniów odgrywa właściwie zorganizowane im środowisko, – czyli przestrzeń, w której uczniowie będą próbować własnych sił, mierzyć się z materią edukacyjną i społeczną” [Śliwerski, 2018, 8]. Przestrzeń edukacyjna była dla niej tak ważna, że „stała się przyczynkiem do powstania pierwszej koncepcji laboratoriów pedagogicznych” [Parkhurst, 1928, 9]. Plan laboratoryjny, jak go później nazwała Parkhurst, zakładał całkowitą reorganizację życia szkolnego. „Dzięki temu planowi uczniowie cieszyliby się większą swobodą oraz zyskaliby otoczenie lepiej przystosowane do różnych działań nauki, gdzie każdy instruktor byłby specjalistą swego przedmiotu. Ponad wszystko pragnęła wyrównać indywidualne trudności uczniów i dać taką samą możliwość czynienia postępów zarówno powolnemu, jak i bystremu dziecku” [Parkhurst, 1928, 11].

Helen Parkhurst początkowo wprowadziła Daltoński plan laboratoryjny w szkole dla niepełnosprawnych w Berkshire, a następnie w średniej w Dalton. „W 1924 roku zmieniła nazwę laboratorium na Daltoński Plan Laborato-

ryjny. Przyczyną tej zmiany była obawa Helen, że nazwa laboratorium może być źle rozumiana” [Parkhurst, 1928, 15]. Niezależnie od nazwy – idee pozostały.

W zaproponowanym systemie nie ma podziału na klasy szkolne, ani stałego rozkładu zajęć. Nauka odbywa się indywidualnie. Na początku roku szkolnego nauczyciel przedstawiał plan pracy całorocznej, a tempo nauki było dostosowane do możliwości ucznia. Uczniów wdrażano do samodzielności, pobudzano ich inicjatywę, wyrabiano poczucie odpowiedzialności za wykonanie zadań podjętych w drodze umowy” [Parkhurst, 1928, 16]. W szkole zlikwidowane zostały również dzwonki, podział na przedmioty oraz prace domowe. Dzięki temu uczniowie mogli pracować we własnym tempie. Nauczanie frontalne zostało zastąpione pracą indywidualną każdego ucznia z początkowo miesięcznym, a z czasem tygodniowym przydziałem pracy [Pedagogika Laboratoryjnego Planu Daltońskiego, dostęp 07.02.2020].

PLAN LABORATORYJNY

Helen Parkhurst oparła swój plan Daltona na trzech głównych zasadach, związanych z trzema egzystencjonalnymi potrzebami człowieka:

1. Wolnością;
2. Kooperacją;
3. Samodzielnością.

Helen mówiła o tym, że z punktu widzenia kształcenia umysłu uczniowi należy dać wolność pracowania bez przerwy, ponieważ pracuje on wtedy z zainteresowaniem, jest bystrzejszy, czujniejszy i zdolniejszy do pokonania napotkanych barier. Nie należy mu tej pracy przerywać. Wolność to „przestrzeń do nieskrępowanej kreatywności, a także pracy w tempie dostosowanym do własnych możliwości” [Akademia Juniorów, Pedagogika Laboratoryjnego Planu Daltona]. Daje ona dziecku duże poczucie sprawstwa, a jednocześnie odpowiedzialności za wykonanie zadania. Dzięki tej zasadzie stworzona zostaje możliwość dostosowania tempa pracy do indywidualnych potrzeb. Dzieci nie ulegają presji czasu. Mogą się zagłębić w rozwiązywane zadanie. Mają czas na przemyślenia. „Wolność sprawia, że uczeń, który z własnej woli podejmuje się zadania, czuje się za nie odpowiedzialny, a jego

umysł działa jak potężny mikroskop, dostrzegający i ważący każdą stronę zadania, które musi pokonać, by osiągnąć powodzenie” [Parkhurst, 1928, 19]. Dzięki wolności wiedza, którą zdobywają dzieci, jest gruntowna.

Kooperacja lub wzajemne oddziaływanie na siebie w życiu grupowym, jak wolała określać Helen, to druga zasada planu laboratoryjnego. Jest to współdziałanie i wzajemne oddziaływanie na siebie uczniów. Plan laboratoryjny stwarzał warunki, z których jeżeli uczeń chciał skorzystać, „to mimowolnie postępował, jak członek zorganizowanej społeczności. Był odpowiedzialny wobec całości, ale również sam ponosił odpowiedzialność za całość. Ta kooperacja dotyczyła uczniów i nauczycieli. Życie szkoły powinno być tak zorganizowane, aby zarówno uczeń, jak i nauczyciel byli jednakowo w nie zaangażowani” [Parkhurst, 1928, 16]. W planie laboratoryjnym nie ma miejsca na hierarchię, na roztaczanie fikcyjnego autorytetu. Elementy te bowiem krępują dzieci, powodują, że nie są one zdolne do rozwinięcia w sobie świadomości społecznej. Świadomości, która jest początkiem wszystkich społecznych doświadczeń – tak niezbędnych w dorosłym życiu.

Samodzielność z kolei to umiejętność radzenia sobie z problemami wieku dziecięcego w celu wytworzenia odpowiednich mechanizmów radzenia sobie w różnych sytuacjach, które mogą spotkać człowieka w życiu dorosłym. W szkole „Dziecko musi być tak wyposażone, aby mogło rozwiązywać zagadnienia dziecięcego wieku, nim stanie oko w oko z problemami wieku młodzieńczego i dojrzałego. Czynić to może tylko w takim razie, jeśli system kształcenia będzie tak obmyślony, żeby dawać dziecku wolność i poczucie odpowiedzialności, pozwalające mu mierzyć się z tymi zagadnieniami o swoich własnych siłach, bez niczyjej pomocy. Aby rozwinąć samodzielność u dziecka musimy dać mu możliwość objęcia okiem całości zadania, jakie przed nim stawiamy. Temu celowi służy przedstawienie uczniowi na początku roku szkolnego dwunastomiesięcznego planu pracy. Dzięki temu może zaplanować sobie drogę na każdy dzień, tydzień, miesiąc, aby osiągnąć zamierzony efekt” [Parkhurst, 1928, 20].

Te trzy zasady, na których Helen Parkhurst oparła swój plan, wzajemnie się przenikają, są nierozzerwalne. Najważniejszym założeniem jej planu było stworzenie szkoły jako społeczności. Szkoły opartej na wzajemnym szacunku i zaufaniu. Szkoły, w której nauka odbywa się poprzez doświadczenie

i działanie. Dużo uwagi w laboratoryjnym planie poświęca się zadaniom, jakie mają do wykonania dzieci. Muszą one spełniać określone warunki. „Po pierwsze, materiał powinien zachęcać i motywować uczniów do pracy. Po drugie, powinien być tak dobrany, aby dziecko mogło skupić na nim uwagę przez dłuższy czas. Po trzecie, dziecko powinno móc dokonać samo korekty swojej pracy, powinno mieć możliwość samo zauważać błędy, które popełniło. Ujmując krótko, materiał powinien budzić motywację, podtrzymywać koncentrację i zapewniać informację zwrotną” [Akademia Juniorów, Pedagogika Laboratoryjnego Planu Daltona]. Ponadto zadania, jakie stawiamy uczniom, muszą być dostępne dla ucznia. Jak pisze Parkhurst „stawiamy je dziecku wprost przed oczy, wskazując mu cel, jaki ma być osiągnięty” [Parkhurst, 1928, 19].

PLAN DALTOŃSKI OBECNIE

„Plan Daltoński nie jest ani sztywny, ani dogmatyczny. Podobnie i edukacja według jego zasad pozostaje w ciągłym ruchu, nieustannie podlegając przemianom. Edukacja ta nie jest nakierowana na wewnątrz, przeciwnie: z otwartymi ramionami wychodzi ku nowym trendom w oświacie. Również i zmiany zachodzące w społeczeństwie nie mogą pozostać bez wpływu na nią” [Röhner 2011, 21]. Mimo że ciągle ewoluuje, to są stałe filary, na których się opiera. Obecnie to:

1. Odpowiedzialność. Poprzednio była to wolność, ale jak pisze R. Röhner – konsultant do spraw międzynarodowych Dalton International, obecnie „preferowane jest stosowanie zwrotu – odpowiedzialność, ponieważ lepiej opisuje ono cel pedagogiczny. Dajemy dzieciom konieczną przestrzeń do rozwoju, ale w tej wolności wyznaczamy granice i uczymy odpowiedzialności. Oczywiście nie możemy zapominać o tym, że celem planu daltońskiego jest nauczyć dzieci dobrze używać swobody i odpowiedzialności. Kiedy ćwiczenie staje się zbyt trudne dla konkretnego dziecka, nauczyciel służy mu pomocą. Ingerencja nauczyciela nie może być duża, ponieważ wszystko, do czego dochodzimy sami, jest łatwiejsze w zapamiętaniu. Nadmierne tłumaczenie powoduje utratę inicjatywy u dziecka” [Röhner, <https://www.plandaltonski.pl/publikacje/79-edukacja-daltoska-w-przedszkolach/>].

2. Drugi filar to współpraca. Zastąpiono nią kooperację, która była u H. Parkhurst.
3. Trzeci – samodzielność.
4. Ostatnio dodano czwarty element – refleksję. Jest ona osobistym procesem.

Pierwszy filar w edukacji daltońskiej to odpowiedzialność za proces uczenia się. Nauczyciel powierza dzieciom odpowiedzialność za wyniki tego procesu oraz za sposób, w jaki ten końcowy wynik powstaje” [<https://dalton.org.pl/> dostęp:(07.02.2020r.)]. Dzieci/uczniowie sami decydują, jakie zadanie wykonają, kiedy i z kim. Wybierają również metody prowadzące do celu. Przekazanie odpowiedzialności uczniom za ten proces jest rzeczą skomplikowaną, dla niektórych wręcz niemożliwą, szczególnie dla tych, którzy pracują według pewnego schematu. Trudno tym nauczycielom zmienić tok myślenia. Jak piszą Anna i Robert Sowińscy parafrazując słowa Roela Röhnera i Hansa Wenkego- autorów „Pedagogiki planu daltońskiego”, „iż każdy, kto chce realizować założenia pedagogiki daltońskiej, powinien zrozumieć, że:

- Nauczyciel nie powinien robić wszystkiego tego, co uczeń może zrobić sam.
- Im więcej nauczyciela, tym mniej ucznia.
- Uczniowie mogą więcej, niż nam się wydaje.
- Nie rób tego, co mogą zrobić uczniowie” [Sowińscy, 2017, 31]

„Samodzielność w Planie Daltońskim oznacza, że dzieci same muszą znajdować rozwiązania, rozwiązywać problemy i same wykonywać zadania. Samodzielna praca bardzo dobrze działa na motywację. Dzieci z chęcią podejmują działania wymagające ich aktywności. Samodzielność stanowi także ważny czynnik dydaktyczno-organizacyjny. Gdy dzieci pracują samodzielnie, mogą to robić na swoim własnym poziomie. Ponadto nauczyciel ma więcej czasu, by pomóc tym dzieciom, które tej pomocy potrzebują w edukacji szkolnej. Chęć brania odpowiedzialności i podejmowania inicjatyw jest naturalną potrzebą dziecka i można ją zaobserwować w różnych grupach wiekowych, chociaż jest ściśle związana wiekiem oraz poziomem rozwoju intelektualnego dziecka” [Röhner, Wenke, 2011, 36].

Współpracę w koncepcji edukacji daltońskiej rozpatruje się w dwojaki sposób – jako współpracę wychowawczą niosącą ze sobą wartości w zakresie edukacji społecznej, której najważniejszym pojęciem jest szacunek oraz współpracę dydaktyczną. W ramach współpracy dydaktycznej nauczyciel organizuje dwie formy współpracy – grupy współpracujące i grupy wzajemnej pomocy. W przypadku grup wzajemnej pomocy dzieci otrzymują zadanie do samodzielnego wykonania, przy czym każde dziecko w razie potrzeby może poprosić kolegę o wyjaśnienie, jeśli czegoś nie rozumie. Każde dziecko stara się nie przeszkadzać innemu i pomaga mu, gdy to jest konieczne. Tak rozumiana współpraca stanowi przeciwieństwo konkurencji i rywalizacji. Natomiast w grupach współpracujących, na poziomie edukacji przedszkolnej, dzieci otrzymują zadanie do wykonania w parach. Zasadą jest, że każdego ranka dzieci wybierają jakąś aktywność, wykonywaną razem ze swoim „kolegą z pary”. Na tablicy zadań określa się, co tego ranka będą robić razem. „Wspólnie dokonują wyboru, co oznacza, że musi między nimi dojść do komunikacji, która stanowi podstawę współpracy. Cel uczenia się przez współpracę jest taki, by dzieci nabierały umiejętności współpracy z każdym, a nie tylko z najbliższymi kolegami” [Plan Daltoński, Czym jest Edukacja Daltońska?, dostęp 07.02.2020].

Ostatnim filarem edukacji daltońskiej jest refleksja uczniów, czyli „głębsze zastanowienie się nad czymś, lub myśl lub wypowiedź, będąca wynikiem takiego zastanowienia się” [Wielki słownik języka polskiego, dostęp 07.02.2020]. Refleksja może występować na każdym etapie lekcji. Odgrywa ona bardzo ważną rolę. „Jest ona osobistym procesem. Chodzi w niej o własną pracę i własną opinię na temat tej pracy. Odgrywa ona istotną rolę w rozwoju każdego ucznia, gdyż musi on potrafić wydać opinię na temat swojej własnej pracy oraz podzielić się nią z innymi oraz uargumentować. W refleksji chodzi nie tylko o ocenę własnej pracy, ale umiejętne wykorzystanie informacji zwrotnej, uzyskanej od innych uczniów oraz uczenie się, że to wszystko należy przemyśleć i zaakceptować. Dodatkowo refleksja daje uczniom wgląd w ich własny sposób uczenia się. Odkrywają na przykład, jakie podejście najbardziej im odpowiada i dlaczego. Kiedy dzieci mają wpływ na własną pracę i biorą za nią odpowiedzialność, zyskują lepsze zrozumienie efektywności pracy i procesu uczenia się. Refleksję stosujemy na każdym

etapie procesu kształcenia, przed rozpoczęciem pracy, w trakcie oraz po jej zakończeniu. Przed rozpoczęciem pracy, – czyli w fazie orientacyjnej, uczeń przygotowuje plan jak ma ją wykonać. Po jej realizacji następuje faza oceny. Uczeń patrzy wstecz na swoją pracę: Jak poszło?; Czego się nauczyłem? W trakcie pracy jest faza monitorowania. Daje ona odpowiedź, czy podopieczni są na właściwej drodze, czy może plan należy zmodyfikować” [Röhner, Ocena..., dostęp 07.02.2020].

Wiele uwagi w planie daltońskim przywiązuje się do wizualizacji wszystkich działań uczniów i nauczycieli. „Wizualizacja jest graficznym obrazem rozwoju procesu edukacyjnego, ale przede wszystkim uwidacznia zmiany zachodzące w strukturach psychicznych uczniów. Należy przy tym podkreślić, że istota wizualizacji procesu kształcenia wyraża się w stymulowaniu rozwoju wszystkich kompetencji uczniów, a więc poznawczych, emocjonalno-społecznych i motorycznych... Wizualizacja stanowi pomost pomiędzy myśleniem sensorycznym i konkretno-wyobraźniowym, a następnie abstrakcyjnym. Wizualizacja ponadto pozwala zaobserwować, jak przebiega proces rozumowania przez każdego ucznia. Spełnia, zatem podwójną rolę. Pozwala rozwijać myślenie ucznia oraz diagnozować jego przebieg. Stanowi, więc dla nauczyciela niezwykle wartościowe i efektywne narzędzie pracy” [Michalak, 2018, 10]. Wizualizować możemy wszystko:

- dni tygodnia
- wydarzenia w ciągu roku
- zadania
- czas
- formy pracy
- zajęcia edukacyjne
- instrukcje do zadań
- zasady zachowania
- obecności
- zachowanie
- emocje
- refleksję
- samoocenę

- ocenę koleżeńską.

Poniżej podane są przykłady wizualizacji.

Tabela 1. Zastosowanie kolorów w wizualizacji tygodnia w Planie Daltońskim
Dni tygodnia

PONIEDZIAŁEK	WTOREK	ŚRODA	CZWARTEK	PIĄTEK

Źródło: Opracowanie Rady Pedagogicznej w ZSP w Szewnie

W każdej klasie i na wszystkich przedmiotach poszczególne dni tygodnia mają jednakowe kolory.

Tabela 2. Zakres odpowiedzialności i pełnione funkcje w Planie Daltońskim

Pełniona funkcja	Zakres odpowiedzialności					
Menadżer	1. Kontroluje wykonywanie zadań przez pozostałe osoby. 2. Ocenia stopień wykonania zadań przez osoby pełniące funkcje.					
Bohater tablicy	Ściera tablicę.					
Dystrybutor kredy i pisaków	1. Rozdaje i zbiera kredę, która jest niezbędna do pisania na indywidualnych tabliczkach uczniów. 2. Przynosi pisaki do tablicy sucho ścieralnej. 3. Rozdaje i zbiera gąbki do indywidualnych tabliczek.					
Mistrz koszyka tajemnic.	1. Wyjmuje koszyk tajemnic. 2. Rozpakowuje go. 3. Pakuje po lekcji. 4. Wkłada do szafy.					

Kontroler jakości szeregowania krzesel i ławek po lekcji.	1. Sprawdza ustawienie ławek i krzesłek. 2. Ustawia je, jeżeli brak jest ładu wewnętrznego.					
Opiekun kwiatów i świeżego powietrza w sali	1. Podlewa kwiaty. 2. Wietrzy salę.					
Szef kasowania śmieci	Pilnuje porządku w klasie (zbiera papierki).					
Specjalista od komputera i monitora interaktywnego.	Obsługuje komputer i tablicę multimedialną.					

Źródło: Opracowanie Rady Pedagogicznej w ZSP w Szewnie

W tabeli umieszczone są imiona i nazwiska dzieci odpowiedzialnych za wykonanie odpowiednich zadań w określonym dniu tygodnia.

Tabela 3. Zastosowanie kolorów w wizualizacji zadań dla uczniów w Planie Daltońskim

CZYTANIE	LICZENIE	ŚPIEW/RECYTACJA	PLASTYKA	ORTOGRAFIA/GRAMATYKA

Źródło: Opracowanie Rady Pedagogicznej w ZSP w Szewnie

W każdym dniu tygodnia 5, 10, 15 lub 30 min. poświęca się na wykonanie zadania dodatkowego z danej dziedziny, czyli poniedziałek – czytanie, wtorek – liczenie itd. Zadania te są interdyscyplinarne.

Czas ich trwania zaznaczony jest na zegarze daltońskim, jednym ze środków dydaktycznych wykorzystywanych w Planie Daltońskim.

Rycina 1. Zegar Daltoński
Źródło: fotografia własna autora

Rycina 2. Tablica zadań
Źródło: fotografia własna autora

DLATON W PRAKTYCE

Plan Daltoński jest elastyczny i pozostawia dużą swobodę w jego stosowaniu, dlatego jest ważną koncepcją pracy. W zasadzie „Plan daltoński to nie tylko koncepcja edukacyjna, to także sposób na życie. Powstał z potrzeby serca i jest odpowiedzią na potrzeby młodego pokolenia” [Dryjas, 07.02.2020]. Spotkałam się z nim kilka lat temu w ramach wizyty studyjnej w przedszkolu. Metoda ta zainspirowała mnie. To ona gwarantuje osiągnięcie sukcesu przez moich uczniów. Idea nauczania Helen Parkhurst, oparta na samodzielności, odpowiedzialności, współpracy i refleksji, stała się inspiracją dla mnie do realizacji procesu nauczania-uczenia się. Wprowadzenie tej metody wymaga-

to wielu przemyśleń i indywidualnej pracy. Każda lekcja powinna być tak zaaranżowana, aby uczniowie czuli się odpowiedzialni za proces nauczania-uczenia się, od jej rozpoczęcia do zakończenia. Już na przerwie uczniowie angażują się w przygotowanie zajęć. W każdy piątek na okres jednego tygodnia przydzielają sobie nowe zadania na nowy tydzień. Dokonują też samooceny stopnia ich realizacji za tydzień poprzedni. W piątek też losują osobę lub grupę do współpracy oraz pełnioną funkcję.

Dzięki tym zadaniom dzieci uczą się odpowiedzialności, solidności oraz współpracy. I tak:

1. Menadżer – kontroluje wykonywanie zadań przez pozostałe osoby.
2. Dyspozytor kart pracy – rozdaje i zbiera karty pracy.
3. Bohater tablicy – ściera tablicę, rozdaje gąbki do indywidualnych tabliczek.
4. Dystrybutor kredy i pisaków – rozdaje i zbiera kredę, która jest niezbędna do pisania na indywidualnych tabliczkach uczniów, przynosi pisaki do tablicy sucho ścieralnej.
5. Mistrz koszyka tajemnic – wyjmuje koszyk tajemnic, rozpakowuje go. Pakuje po lekcji. Wkłada do szafy.
6. Opiekun kwiatów i świeżego powietrza w sali – podlewa kwiaty, wietrzy salę.
7. Kontroler jakości szeregowania krzesel i ławek po lekcji – Sprawdza ustawienie ławek i krzesel.
8. Szef kasowania śmieci – dba o porządek w klasie.
9. Prawa ręka nauczyciela – pomaga nauczycielowi w prowadzeniu lekcji.
10. Specjalista od komputera i monitora interaktywnego – włącza komputer i monitor interaktywny oraz odpowiedni program w komputerze, zapisuje lekcje na monitorze.
11. Akwizytor tabliczek- rozdaje i zbiera indywidualne tabliczki uczniów.
12. Strażnik czasu – kontroluje wykonanie zadań w określonym czasie oraz trwania poszczególnych części lekcji.
13. Specjalista do zadań specjalnych – wyjmuje i zbiera indywidualne teczki, wyjmuje i chowa pomoce do lekcji. Kontroluje, czy plecaki wiszą na wieszakach.
14. Mistrz od sygnalizatorów – rozdaje i zbiera sygnalizatory.

Podczas lekcji zaangażowani są asystenci od porządku w klasie i wycierania tablicy. Trener zaś gimnastyki mózgu przeprowadza ćwiczenia śródlekcyjne.

Wyznaczenie ról uczy odpowiedzialności oraz dowartościowuje uczniów. Sprawia, że czują się oni współodpowiedzialni za proces uczenia się.

Na każdych zajęciach obowiązuje określony porządek.

1. Lekcje rozpoczynają się „Zadaniami na dobry początek”. Forma ich jest różnorodna. Służą one utrwaleniu wiadomości i umiejętności z poprzednich lekcji. Doskonają rachunek pamięciowy. Mogą też być elementem wprowadzającym do nowej lekcji.
2. Następnie podawany jest temat lekcji i pytanie kluczowe. Wspólne z uczniami ustala się cele lekcji.

Dzięki wspólnemu ustalaniu celów uczniowie nie są zmuszani do pracy poprzez widmo uzyskania negatywnej oceny, lecz motywowani do działania. Po ustaleniu celów sprawdzamy stopień ich zrozumienia. Stosujemy np. sygnalizatory daltońskie. Jeżeli uczniowie podniosą sygnalizator:

Rycina 3. Sygnalizatory Daltońskie

Źródło: fotografia nauczyciela ZSP
w Szewnie

- z kolorem zielonym, to oznacza, że rozumieją wszystkie cele
- kolorem żółtym – rozumieją część celów
- czerwonym – nie rozumieją celów.

3. Kolejnym elementem lekcji jest przedstawienie lub wspólne ułożenie pytania kluczowego.

Zadaniem jego jest rozbudzenie ciekawości uczniów, jak również umiejscowienie wiadomości w otaczającej rzeczywistości. Ponadto odpowiedź na pytanie kluczowe uzmysławia uczniom, że wiadomości, które zdobędą lub

będą doskonalić, wykorzystają w życiu codziennym, przez co staną się dla nich bliższe, bardziej abstrakcyjne.

4. Najważniejszym elementem lekcji jest realizacja zaplanowanego/ych celu/ów lekcji. Aby je osiągnąć, nauczyciel tak układa zadania, aby możliwa była realizacja wszystkich założonych celów. Nauczyciel realizujący koncepcję daltońską praktycznie nie korzysta z podręczników, lecz przygotowuje je sam.

Na sukces składa się stosowanie aktywizujących metod nauczania. Dzięki nim „nie dostarcza się uczniom gotowych informacji bez równoczesnego rozwijania ich umysłu i samodzielnego poszukiwania wiedzy” [Okoń, 2003, 261]. Metody aktywizujące mobilizują uczniów do wysiłku poznawczego. Nie powodują monotonii. Zachęcają do myślenia i działania. Są to m.in. burza mózgów, gry matematyczne, teatr matematyczny, rozmowa liczb czy wykonywanie lapbooków.

Ważną rolę w prowadzonej lekcji spełniają formy pracy – indywidualna, grupowa i zbiorowa. Każda z nich ma inne walory. Uczniowie mogą dochodzić do osiągnięcia celu, pracując – jak wcześniej wspomniałam – samodzielnie. Stosuję wtedy korale daltońskie. Korale działają na zasadzie zbliżonej do sygnalizatora. Kiedy nauczyciel zakłada korale, jest to znak dla dzieci, że pracują samodzielnie. Nie mogą wtedy prosić o pomoc nauczyciela. Jest on „niedostępny” dla uczniów.

Rycina 4. Korale Daltońskie

Źródło: fotografia własna autora

Powoduje to, że w razie problemu muszą poszukać pomocy u wybranego kolegi. Jeżeli nadal nie rozwiążą problemu, dopiero wtedy proszą o wsparcie nauczyciela. Na tym etapie uczniowie wykazują się samodzielnością i odpowiedzialnością, mają też możliwość pracy w parach. Korale daltońskie zapewniają również utrzymanie porządku. Aby zapobiec grupowemu opuszczeniu zajęć, wychodzi tylko ten uczeń, który ma korale. Uczniowie mogą także wykonywać zadania samodzielnie bez wsparcia. Wtedy nauczyciel nie ma korali.

Wykonanie zadań uczniowie systematycznie monitorują różnymi metodami. Jeżeli uczeń poprawnie wykona zadanie, wtedy ten fakt oznajmia poprzez zaznaczenie na tablicy umiejętności, która jest kolejnym elementem daltońskim. Tablica zadań i postępów jest doskonałą metodą wizualizacji postępów uczniów oraz ich samokontroli. Dzięki niej można zobaczyć, na jakim etapie są poszczególni uczniowie. Jest ona również motywatorem do świadomego rozwoju uczniów.

Zadania do wykonania							
Nazwisko i imię	Piszę liczby	Czytam liczby w pamięci	Dodaj w pamięci	Odejmuj w pamięci	Mnożę w pamięci	Dzielę w pamięci	Znam znaki rzymskie
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							
11.							
12.							
13.							
14.							
15.							
16.							

Rycina 5. Wizualizacja zadań i postępów uczniów

Źródło: fotografia własna autora

Uczniowie oprócz pracy indywidualnej pracują w parach lub grupach. Pary i grupy losowane są raz na tydzień. Informacje o nich znajdują się na tablicy.

Rycina 6. Wizualizacja dyżurów

Źródło: fotografia własna autora

Pracując nad zadaniem, uczniowie mają określony czas. W czasie tym mogą rozwiązać dowolną liczbę zadań w zależności od indywidualnych potrzeb. Wyznaczenie czasu jest nieodzowne, aby móc zmonitorować realizację poszczególnych kryteriów lekcji. Nad przestrzeganiem czasu czuwa „strażnik czasu”. Zakończenie pracy uczniowie zgłaszają poprzez ustawienie w stronę nauczyciela zielonego sygnalizatora. Sygnalizatory na lekcji spełniają różne funkcje, np.:

1. Do wyrażania opinii o pracy kolegi:

- kolor zielony – oznacza, że całkowicie zgadzam się z kolegą
- żółty – częściowo
- czerwony – nie zgadzam się.

2. Zrozumienia celów lekcji:

- kolor zielony – rozumiem wszystkie cele
- żółty – częściowo
- czerwony – nie rozumiem.

3. Sprawdzenia realizacji celów:

- kolor zielony – zrobiłem wszystko dobrze
- żółty – popełniłem jeden lub dwa błędy
- czerwony – popełniłem trzy i więcej błędów.

4. Wykonywaniu zadań:

- kolor zielony – rozumiem wszystko
- żółty – potrzebuję pomocy kolegi
- czerwony – potrzebuję pomocy nauczyciela.

Dzięki nim w sposób bardzo szybki możemy monitorować realizację celów lekcji, stopnia ich osiągnięcia oraz pracę uczniów.

Nauczyciel planuje na lekcji tak sytuację, aby uczniowie wspólnie z nim systematycznie monitorowali efekty pracy nad każdym zadaniem. Wykorzystane są tu elementy planu daltońskiego. O skończeniu pracy uczniowie informują nauczyciela zielonym sygnalizatorem. Nauczyciel i jego „Prawa ręka” sprawdzają poprawność rozwiązań.

W celu szybkiego sprawdzenia wyników często uczniowie swoje rozwiązania zapisują na indywidualnych tabliczkach. Podnosząc je, prezentują końcowy efekt. Uczniowie lubią tę formę prezentacji, natomiast nauczyciel w błyskawicznym tempie monitoruje realizację celu.

Następnym elementem lekcji jest sprawdzenie stopnia opanowania celów poprzez „samokontrolę”. Samokontrola polega na tym, że uczniowie wykonują pracę samodzielnie. Efekty tej pracy są odpowiedzią na pytanie: „W jakim stopniu uczeń osiągnął cel”. Sprawdzenie jej może odbywać się na wiele sposobów, np. stosowanie oceny koleżeńskiej, sprawdzenie przez „prawą rękę” nauczyciela, porównanie z pracą wzorcową. Dzięki niej uczeń może zobaczyć, w jakim jest momencie do osiągnięcia celu. Jeżeli popełnił błędy, może uzyskać informację ode mnie, co zrobić, aby osiągnąć sukces edukacyjny. Jeżeli wykonał wszystko prawidłowo, utwierdził się w przekonaniu, że osiągnął cele lekcji. Dzięki stosowaniu samokontroli mogą ocenić realizację, samodzielność i odpowiedzialność oraz refleksję.

Lekcję kończy ewaluacja, czasami zadana praca domowa. Ewaluacji dokonuję za pomocą miękkich metod. Należą do nich: termometr, kosz i walizka, niedokończone zdania. Pokazuje ona uczniom, że po skończonej lekcji nastąpił przyrost ich wiadomości i umiejętności. Powoduje to wzrost ich samooceny. Uczniowie widzą, że ich zaangażowanie i praca przynoszą efekty. Jest również informacją dla mnie. Pomaga mi odpowiedzieć na pytanie: „Czy przygotowałam lekcję zgodnie z potrzebami uczniów, w jakim stopniu uczniowie osiągnęli cel?”. Jednocześnie jest wskazówką do dalszej pracy. Rytm lekcji wraz z komentarzem opisuje zegar daltoński. Zadania na dobry początek – 5 min. Ustalenie celów lekcji i monitorowanie ich zrozumienia – 5 min. Realizacja celów lekcji – 20 min. Samokontrola – 5 min. Ewaluacja z refleksją – 5 min.

Każda lekcja zawiera kilka stałych elementów, dzięki nim „uczniowie czują się bezpiecznie, bo mają świadomość intencyjności i celu swojego działania. Taki układ pozwala dzieciom doskonalić się w autonomicznej pracy, a także w działaniu” [Juljańska, 2016, 07.02.2020].

Rycina 7. Zegar Daltoński

Źródło: fotografia własna autora

Przedłużeniem zajęć lekcyjnych są kącki daltońskie. Kącki to miejsca w szkole odpowiednio zagospodarowane, umożliwiające uczniom spędzać wolny czas zgodnie z ich potrzebami, pasjami i zainteresowaniami. Każdy kącik zawiera swój regulamin zachowania opracowany przez uczniów. Mogą to być np.

Rycina 8. Kącik Daltoński - Zaułek czytadelko

Źródło: fotografia własna autora

- „Zaułek czytadelko”. Korzystają z niego uczniowie lubiący czerpać wiedzę z książek lub czytać literaturę piękną. W każdym kąciku znajdują się poduszki, które pozwalają wygodnie usiąść i oddać się wybranej przez siebie lekturze oraz słuchawki redukujące hałas.
- Uczniowie lubiący gry planszowe mogą go spędzać w „Zakątku miłośników gier planszowych”. Służy on nie tylko do przyjemnego spędzania czasu, ale również do doskonalenia spostrzegawczości, uwagi, pamięci, umiejętności analizy i syntezy wzrokowej i słuchowej, porównywania, klasyfikowania i uogólniania.

Rycina 9. Kącik Daltoński - Zakątek miłośników gier planszowych

Źródło: fotografia własna autora.

- Rajem dla uczniów lubiących sport jest „Strefa sportowa”. Znajdują się w niej stoły tenisowe, piłkarze itd.
- „Zakątek finezyjny” gromadzi uczniów, którzy chętnie wykonują prace według instrukcji.

Rycina 10. Kącik Daltoński - Zakątek finezyjny

Źródło: fotografia własna autora

- „Gniazdko Natury” to kolejny kącik daltoński, w którym dzieci sadzą, pielęgnują i obserwują rośliny. Wyniki codziennych obserwacji odnotowują w „dzienniku obserwatora”. Miejsce to wyposażone jest w niezbędne pomoce dydaktyczne np. lupę i mikroskop.

Kąciki daltońskie spełniają taką samą rolę jak u Helen Parkhurst ogród przy szkole. Są więc miejscem odpoczynku i zabawy. Dają dzieciom poczucie bezpieczeństwa i rozwijania pasji.

PODSUMOWANIE

Zarówno za czasów Helen Parkhurst, jak i obecnie Plan Daltoński nakierowany jest na ucznia; na jego samodzielność, rozwijanie inicjatywy i poczucia odpowiedzialności, kształtowanie gotowości do współdziałania dla osiągnięcia wspólnych celów. Jest on elastyczny. Pozostawia inwencję twórczą nauczycielowi co do drogi, którą prowadzi uczniów do sukcesu.

W Daltonie, tak jak w innych alternatywnych szkołach, nauczyciele zerwali z systemem uczenia całych klas, który jest nieefektywny i mało skuteczny. Organizują proces edukacyjny tak, aby wyjść naprzeciw zróżnicowanym potrzebom edukacyjnym uczniów. Respektują propozycje i pomysły uczniów w tym zakresie. Stawiają na indywidualizację, dbają o rozwój inicjatywy u swoich wychowan-

ków, samodzielność w myśleniu i działaniu oraz niezależność w postawach społecznych. Projektują tak przestrzeń edukacyjną, żeby była przyjazna dla uczniów. Darzą dzieci szacunkiem i zaufaniem, pozwalają na niezależność. Są profesjonalistami w zakresie strategii nauczania oraz organizacji procesów, dlatego indywidualizują pracę na lekcji. Dają uczniom możliwość wyboru. Nie narzucają im własnego zdania. Zamiast zmuszania do pracy poprzez widmo uzyskania negatywnej oceny, motywują do działania poprzez wspólne określenie celów lekcji oraz zadań. Aranżują sytuacje dydaktyczne, dzięki którym uczniowie stają się współodpowiedzialni za ich realizację oraz zauważają realną wartość swojego wysiłku. Dają uczniom poczucie zaangażowania i perspektywy, aby czuły się współodpowiedzialne za wykonanie zadań, „przeżywają radość dnia jutrzejszego”, jaka ich spotka, gdy dobrze zrealizują powierzone zadania” [Okoń, 2003]. Przygotowują instrukcje lub zadania zróżnicowane, dostosowane „na miarę” każdego ucznia. Umiejscawiają je w rzeczywistości, dzięki czemu czują, że wiadomości, które będą na lekcji, wykorzystają w życiu codziennym, przez co zadania stają się im bliższe.

Stosują różnorodne formy pracy, ponieważ każda z nich jest ważna i ma inne walory. Grupowa – kształtuje u młodego człowieka zasady harmonijnej współpracy, poszanowania, wspólnego planowania, ustalania zadań, kompromisu, argumentowania, wypowiedzenia własnych opinii. „Ponadto uczniowie zapamiętują najwięcej, jeżeli uczą się od siebie” [Mazurkiewicz, 2012, 17-18] oraz mają możliwości rozwoju społecznego i umiejętności współdziałania z innymi.

Praca samodzielna natomiast jest naturalną cechą dziecka, której nie można zatracać. Uczy ona dzieci odpowiedzialności oraz daje satysfakcję z osiągnięcia celu.

Nauczyciele stosujący alternatywne metody nauczania - w tym nauczyciele pracujący Planem Daltońskim - są pasjonatami. Nie szczczędzą czasu na doskonalenie i rozwój swoich podopiecznych, poszukujący nowych rozwiązań, „zorientowani w edukacji na humanizm, na kierowanie się w edukacji potrzebami, potencjałem rozwojowym i zainteresowaniami dziecka” [Śliwerski, 2011, 7]. Potrafią skutecznie nauczać. Skuteczni nauczyciele „to nauczyciele biegli w swoim przedmiocie nauczania, którzy jednocześnie troszczą się o dobro uczniów. Ponadto władają zasobem wiedzy, na którym wspiera się

sztuka nauczania. Dysponują repertuarem najlepszych sposobów postępowania. Wykazują postawy i umiejętności niezbędne do systematycznej refleksji i rozwiązywania problemów. Pojmują naukę jako proces ustawiczny. Sami systematycznie się doskonalą. Efektywni nauczyciele opanowali sztukę kierowania wiedzą. Z wiedzy czerpią wskazówki, jak skutecznie pełnić swoje obowiązki. Zasób wiadomości i umiejętności, które posiada efektywny nauczyciel, pozwalają mu skuteczniej niż jego koledze rozwiązywać pewne kategorie spraw” [Anders, 1995, 36]. Tacy właśnie nauczyciele gwarantują osiągnięcie sukcesu przez każdego ucznia, na miarę jego możliwości.

SPIS LITERATURY:

- Anders R.I., *Uczymy się nauczać* (tłum. K. Kruszewski), Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1995.
- Dryjas K., *Rozwój Planu Daltońskiego w Polsce*, <https://dalton.org.pl/rozwoj-planu-daltonskiego-w-polsce/> (dostęp: 07.02.2020r.)
- Juljańska A., *Dzień w szkole daltońskiej w klasach I-III*, Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Poznań 2016., <https://dalton.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/miedzynarodowa-konferencja-dalton-2016.pdf>.(dostęp: 07.02.2020r.)
- Kwieciński Z., Śliwski B., *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t.1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004
- Mazurkiewicz G., *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym: zasady i wartości*, [w] G. Mazurkiewicz (red.), *Jak być lepszym? Ewaluacja w edukacji*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2012.
- Michalak R., *Miejsce i rola wizualizacji w edukacji daltońskiej*, „Inspiracje Daltońskie”, nr 1/2018.
- Milerski B., Śliwski B., *Pedagogika*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2000.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Nunn T.P., *Wstęp*, s.XIV, [w:] H. Parkhurst, *Wykształcenie według /planu Daltońskiego*, Książnica –Atlas, Lwów-Warszawa 1928, <http://bc.radom.pl/publication/9368> (dostęp: 07.03.2020).
- Okoń W., *Dziesięć szkół alternatywnych*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007

- Parkhurst H., Wykształcenie według /planu Daltońskiego, Książnica –Atlas, Lwów-Warszawa 1928, <http://bc.radom.pl/publication/9368>.(dostęp: 06.03.2020r.)
- Röhner R., Edukacja daltońska w przedszkolach, <https://www.plandaltonski.pl/publikacje/79-edukacja-daltoska-w-przedszkolach/>(dostęp: 06.03.2020r.)
- Pedagogika Laboratoryjnego Planu Daltońskiego, <http://www.junior.school.pl/pedagogika-laboratoryjnego-planu-daltonskiego/> dostęp: (07.02.2020r.)
- Röhner R., Kilka refleksji na temat Twórczyni Planu Daltońskiego- Helen Parkhurst, „Inspiracje Daltońskie. Teoria i Praktyka”, nr 1/2018.
- Röhner R., Ocena i refleksja w Planie Daltońskim, <https://dalton.org.pl/ocena-i-refleksja-w-planie-daltonskim/> (dostęp: 07.02.2020r.)
- Röhner R., [tłum. Agnieszka Gruszczyńska], HELEN PARKHURST – Wykształcenie według Planu Daltońskiego, 1922 <https://dalton.org.pl/helen-parkhurst-wykształcenie-wedlug-planu-daltonskiego-1922/>. (dostęp: 07.02.2020r.)
- Röhner R., Wenke H., Pedagogika planu daltońskiego, Wydawnictwo sor-man, Łódź 2011.
- Sowińscy A. i R., Od nauczania do uczenia się. Nasz plan daltoński, Wydawnictwo sor-man, Łódź 2017.
- Śliwerski B., Recepcja planu daltońskiego Helen Parkhurst w Polsce, [w:] Röhner R., Wenke H., Pedagogika planu daltońskiego, Wydawnictwo sor-man, Łódź 2011.
- Wielki słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/refleksja.html>.(dostęp: 07.02.2020r.)